

ANNA ZELMA*

PEDAGOG SZKOLNY JAKO REALIZATOR PROCEDURY „NIEBIESKIE KARTY”

Trudno wyobrazić sobie rzeczywistość szkolną bez pracy dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej pedagoga szkolnego. Jego osoba od dawna wpisana jest w przestrzeń edukacyjną polskiej szkoły¹. Pedagog szkolny spełnia ważną rolę w strukturze organizacyjnej szkoły (zwłaszcza podstawowej i gimnazjum). Obok dyrektora szkoły i jego zastępcy oraz nauczycieli i wychowawców, a niekiedy także pracowników świetlicy i biblioteki szkolnej, pedagog szkolny – zgodnie z obowiązującym prawem oświatowym – realizuje różnego rodzaju zadania dydaktyczno-wychowawcze i opiekuńcze. Są one ukierunkowane na wspieranie uczniów w integralnym rozwoju i przezwyciężanie trudności wychowawczych oraz udzielanie pomocy rodzicom lub prawnym opiekunom dziecka w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Zwykle towarzyszy temu organizowanie i koordynowanie pracy opiekuńczo-wychowawczej w środowisku szkolnym i w otoczeniu społecznym oraz przeciwdziałanie przemocy nie tylko w szkole, ale także w rodzinie. Z tym wiąże się udział pedagoga szkolnego w pracach zespołów interdyscyplinarnych, które zostały powołane przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta w celu podejmowania działań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. To ostatnie zadanie jest wielowymiarowe, a zarazem znaczące nie tylko dla teorii, ale także

---

* prof. dr hab. Anna Zellma – Wydział Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; e-mail: anna.zellma@uwm.edu.pl

¹ Etat pedagoga w polskiej szkole został utworzony w 1973 roku. Najpierw w roku szkolnym 1973-1974 oraz w 1974-1975 pracowało ok. 100 pedagogów w wybranych szkołach miejskich, które liczyły ponad 600 uczniów. Formalny opis zawodu pedagoga szkolnego został zamieszczony w Zarządzeniu Ministra Oświaty i Wychowania z dnia 7 listopada 1975 roku, „Dziennik Urzędowy Ministra Oświaty” z 1975 r., nr 11, poz. 112. Zob. więcej o tym np. w: I. Jundziłł, *Pedagog szkolny*, w: *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Warszawa 1997, s. 533-535; też, *Rola pedagoga szkolnego*, Warszawa 1980.

dla praktyki. U jego podstaw znajdują się regulacje prawne zawarte w dokumentach państwowych (rozporządzeniach i ustawach)².

Analizy podjęte w niniejszym tekście koncentrują się wokół procedury „Niebieskie Karty” realizowanej przez pedagoga szkolnego. Podjęcie tej problematyki wydaje się istotne, gdyż obecnie wzrasta liczba ofiar przemocy domowej. Naturalną konsekwencją jest stopniowy wzrost liczby dzieci i młodzieży dotkniętych negatywnym oddziaływaniem tego zjawiska. W tej sytuacji warto wskazać na podstawowe działania pedagoga szkolnego w realizacji procedury „Niebieskie Karty”. Nie chodzi tu jednak o opisanie szczegółowych czynności, lecz uwrażliwienie na możliwe obszary aktywności zawodowej oraz ukazanie związanych z tym nowych wyzwań w zakresie doskonalenia zawodowego pedagogów szkolnych. Takie ukierunkowanie analiz wymaga najpierw krótkiego scharakteryzowania pracy pedagoga szkolnego w rzeczywistości edukacyjnej oraz opisanie procedury „Niebieskie Karty”. Zagadnienia te są kluczowe dla problematyki określonej w tytule tekstu. Oprócz tego w zakończeniu zostaną zaprezentowane konkretne propozycje w zakresie dalszych badań, które pozwolą zweryfikować teorię i przyczynią się do wypracowania nowych form doskonalenia pracy pedagogów szkolnych w zakresie procedury „Niebieskie Karty”.

Pedagog szkolny w rzeczywistości edukacyjnej

Pracę pedagoga szkolnego daje się powszechnie zidentyfikować przez różne formy jego aktywności zawodowej w środowisku szkolnym i w najbliższym otoczeniu szkoły. Jest ona regulowana prawem oświatowym³. Stąd też termin „pedagog szkolny” występuje nie tylko w klasyfikacji zawodów⁴ i w literaturze z zakresu nauk społecznych⁵, ale także w debatach publicznych poświęconych polskiej oświacie⁶. W mowie potocznej rozumienie pracy peda-

² Zob. np. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”*, „Dziennik Ustaw” z 2011, nr 209, poz. 1245; por. *Znowelizowana 10 czerwca 2010 r. Ustawa o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw*, „Dziennik Ustaw” z 2010, nr 125, poz. 842.

³ Zob. np. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*, „Dziennik Ustaw” z 2013, poz. 532.

⁴ Zob. np. *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania z dnia 7 sierpnia 2014 r.*, „Dziennik Ustaw” z 2014, poz. 1145.

⁵ Zob. np. K. Barbara, *Pedagog szkolny wobec narkotyzowania się młodzieży szkół ponadgimnazjalnych*, Częstochowa 2008; *Wokół roli i zadań pedagoga i psychologa w szkole*, red. J. Szczurkowska, A. Mazur Kielce 2013.

⁶ Zob. np. Ministerstwo Edukacji Narodowej, *„O pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkołach i placówkach oświatowych” – debata z udziałem Tadeusza Sławeckiego*, <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/o-pomocy-psychologiczno-pedagogicznej-w-szkolach-i-placowkach-oswiatowych-debata-z-udzialem-tadeusza-slaweckiego.html>, (dostęp: 28.12.15);

goga szkolnego opiera się na doświadczeniach różnych osób (np. rodziców, uczniów, dziennikarzy, pracowników socjalnych, funkcjonariuszy policji, sędziów, kuratorów sądowych, kuratorów oświaty, duszpasterzy), które miały lub mają bezpośredni kontakt z rzeczywistością edukacyjną⁷. Niezależnie od upływu czasu, w pamięci pozostają funkcje sprawowane przez pracowników szkoły i stopień ich zaangażowania w realizację głównych zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz miejsce spotkań zbiorowych i indywidualnych z gronem pedagogicznym. Odmienne doświadczenia przyczyniają się do wielorakiego rozumienia istoty pracy pedagoga szkolnego. Zwykle jednak pedagog szkolny utożsamiany jest z pracownikiem szkoły, który podejmuje różnego rodzaju działania wychowawcze w szkole, nie prowadzi zajęć lekcyjnych z określonego przedmiotu, lecz spotyka się z uczniami i prowadzi pogadanki w celu przeciwdziałania problemom wychowawczym w szkole⁸. Bywa też kojarzony z osobą udzielającą wsparcia rodzicom czy też prowadzącą zajęcia wyrównawcze i terapeutyczne⁹. Niekiedy pedagog szkolny utożsamiany jest z destrukcyjnymi zachowaniami uczniów oraz z gabinetem, w którym rozmawia się z niegrzecznymi uczniami i rozwiązuje konflikty rówieśnicze¹⁰. W takich ujęciach brakuje miejsca na całościowe postrzeganie osoby pedagoga szkolnego oraz jego aktywności zawodowej w szkole i w środowisku, w którym żyją uczniowie. Stąd też uzasadnione wydaje się wskazanie na podstawowe obszary aktywności zawodowej, które pozwalają identyfikować pracę pedagoga szkolnego w powiązaniu z realizacją procedury „Niebieskie Karty”.

W literaturze z zakresu nauk społecznych można odnaleźć różne ujęcia osoby pedagoga szkolnego¹¹. Z perspektywy problemu określonego w tytule niniejszego tekstu kluczowe, a zarazem trafne wydaje się określenie zaproponowane przez Bożenę Matyjas. Zdaniem tej autorki „pedagog szkolny [to – A.Z.] osoba zatrudniona w szkole w celu uzupełniania, pogłębiania i rozszerza-

---

Lokalne debaty o edukacji w ramach IV Forum Pomorskiej Edukacji, <http://www.cen.gda.pl/wp-content/uploads/2015/11/Lokalne-debaty-o-edukacji-w-ramach-IV-Forum-Pomorskiej-Edukacji.pdf>, (dostęp: 28.12.2015), s. 1-9.

⁷ Do takich wniosków prowadzą udostępniane w różnych opracowaniach wyniki badań empirycznych zrealizowane wśród różnych grup respondentów. Zob. i por. np. W. Walc, *Pedagog szkolny w opiniach studiującej młodzieży*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 46 (2006), nr 9, s. 41-46; A. Żurawik, *Pedagog szkolny – przyjaciel czy „straszak”?*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 51 (2008), nr 8, s. 52-54.

⁸ Zob. np. tamże; K. Szewczuk, *Praca pedagoga w środowisku szkolnym*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/ID/wam_2012_pedagog_01.html, (dostęp: 2.01.2016), s. 2; *Co sądzicie o polskim szkolnictwie?*, <http://wiadomosci.onet.pl/tablica/co-sadzicie-o-polskim-szkolnictwie,1666,1059056,158785352,21,watek.html>, (dostęp: 2.01.2016); *Kim jest pedagog szkolny?*, <http://szkola.wp.pl/kat,1021419,title,Kim-jest-pedagog-szkolny,wid,12744485,wiadomosc.html?icaid=1163d4>, (dostęp: 2.01.2016).

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Zob. np. R. Bielecki, *Pedagog szkolny: kierunek, oczekiwania, perspektywy*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 52 (2012), nr 6, s. 21-28.

nia działalności dydaktyczno-wychowawczej, prowadzonej przez nauczyciela¹². Jak wskazuje dalej B. Matyjas, pedagog „organizuje w szkole pomoc psychologiczną i pedagogiczną”¹³ oraz kieruje procesami wychowawczymi i opiekuńczymi nie tylko w szkole, ale także „na pozaszkolnych terenach działalności pedagogicznej”¹⁴. Celem jego aktywności zawodowej jest wspomaganie uczniów w integralnym rozwoju¹⁵. Służy temu m.in. 1) badanie, diagnozowanie, ocenianie, analizowanie sytuacji uczniów i pracy wychowawczej szkoły oraz podejmowanie na tej podstawie odpowiednich działań wychowawczych, opiekuńczych i doradczych; 2) udzielanie rad i wsparcia w rozwijaniu umiejętności efektywnego uczenia się; 3) sprawowanie opieki wychowawczej nad uczniami; 4) wspomaganie wychowanków w przewyżnianiu trudności rozwojowych; 5) udzielanie uczniom pomocy w rozwiązywaniu problemów szkolnych i trudnych sytuacji w domu rodzinnym; 6) koordynowanie współpracy szkoły z rodziną; 7) upowszechnianie kultury pedagogicznej wśród nauczycieli i rodziców; 8) udzielanie porad w zakresie wyboru przez uczniów kierunku dalszego kształcenia; 9) prowadzenie spotkań korekcyjno-wyrównawczych i terapii zajęciowej; 10) organizowanie opieki i pomocy materialnej uczniom, którzy znajdują się w trudnej sytuacji życiowej¹⁶. Zakres tak określonych działań pedagoga szkolnego wskazuje na charakterystyczne dla tego zawodu zadania opiekuńczo-wychowawcze, profilaktyczne i terapeutyczne.

W praktyce – zgodnie z obowiązującym prawem oświatowym – pedagog szkolny pozostaje rzecznikiem każdego ucznia i mediatorem, mającym wielorakie możliwości właściwego postrzegania działalności wychowawczej w szkole i wszechstronnej oceny stawianych uczniom wymagań edukacyjnych oraz rozpoznawania indywidualnych i grupowych problemów wychowawczych czy też dostrzegania potrzeb edukacyjnych i niepowodzeń szkolnych¹⁷. W ramach podejmowanej aktywności zawodowej zobowiązany jest też do rzetelnego diagnozowania sytuacji uczniów w grupie rówieśniczej i w rodzinie oraz organizowania i prowadzenia różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej w szkole, adresowanych do uczniów, ich rodziców i nauczycie-

¹² B. Matyjas, *Pedagog szkolny*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, red. T. Pilch, Warszawa 2005, s. 85.

¹³ Tamże.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Zob. więcej o tym np. w: K. Grach, *Pedagog w szkole dziś*, „Nowa Szkoła” 2005, nr 7, s. 39-30; M. Słoma, *Nowa rola pedagoga szkolnego*, „Edukacja i Dialog” 2001, nr 6, s. 44-47.

¹⁶ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach*, poz. 532; zob. także analizy prowadzone na ten temat np. w: A. Dzikomska-Kucharz, *Pedagog w szkole*, „Edukacja i Dialog” 2003, nr 1, s. 24-31; B. Matyjas, *Pedagog szkolny*, s. 85-86; B. Szaniecka, *Rozpoznawanie i rozwiązywanie indywidualnych problemów uczniów*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 45(2005), nr 3, s. 36-42.

¹⁷ B. Matyjas, *Pedagog szkolny*, s. 85-87.

li¹⁸. Co więcej, pedagog szkolny ma koordynować pracę opiekuńczo-wychowawczą i profilaktyczną szkoły, a w sytuacjach konfliktowych przeprowadzać mediacje (np. między uczniem a nauczycielem, między uczniami), włączając do nich także rodziców¹⁹. W związku z powyższym, do zadań pedagoga szkolnego należy podejmowanie działań zaplanowanych w programie wychowawczym i profilaktycznym szkoły oraz wspieranie nauczycieli i rodziców w pracy opiekuńczo-wychowawczej i profilaktycznej. Rzetelna realizacja tych powinności zawodowych wymaga odpowiedniego rozpoznawania środowiska rodzinnego, szkolnego i rówieśniczego, jak też planowania i realizacji działań na rzecz uczniów w trudnej sytuacji życiowej, dotkniętych przemocą w rodzinie oraz zagrożonych demoralizacją i przestępczością²⁰. Stąd też ważna jest współpraca pedagoga szkolnego z podmiotami zewnętrznymi, a zwłaszcza z pracownikami placówek i organizacji społecznych oraz z policją, działającymi na rzecz dobra dziecka i przeciwdziałania patologiom społecznym w rodzinie²¹. Rozmiar, złożoność i zasięg tej współpracy zależy zarówno od złożoności i rangi problemów wychowawczych, jak też od uwarunkowań środowiskowych, predyspozycji osobowościowych i kompetencji zawodowych pedagoga szkolnego. Rozpoznając sytuację uczniów (np. w rodzinie, w szkole) pedagog inicjuje i koordynuje na terenie szkoły różnego rodzaju działania wychowawcze, profilaktyczne, korekcyjne, opiekuńcze i terapeutyczne. Coraz częściej pedagog szkolny jest powoływany przez Burmistrza, Wójta lub Prezydenta Miasta do zespołu interdyscyplinarnego i grupy roboczej ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie²². W takiej sytuacji, jako przedstawiciel oświaty, uczestniczy w procedurach postępowania związanych z podejrzeniem stosowania przemocy w rodzinach uczniów.

Podstawowe działania w zakresie procedury „Niebieskie Karty”

Procedura „Niebieskie Karty” dotyczy przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Została opracowana przez Komendę Główną Policji, Komendę Stołeczną Policji i Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

---

¹⁸ W. Walc, *Pedagog szkolny w systemie pomocy psychologiczno-pedagogicznej*, „Kwartalnik Edukacyjny” 2012, nr 3, s. 25-37.

¹⁹ Tamże, s. 30-33.

²⁰ Tamże; zob. także analizy prowadzone przez: E. Budziak, *Pedagog szkolny wobec nowych zagrożeń*, w: *Zagrożone człowieczeństwo*, t. 1, *Zagrożenia w obszarze rodziny, dzieciństwa i okresu dorastania*, red. K. Białobrzeska, C. Kurkowski, Kraków 2012, s. 259-274.

²¹ B. Matyjas, *Pedagog szkolny*, s. 86.

²² *Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, „Dziennik Ustaw” 2005, nr 180, poz. 1493 z późn. zm.; *Ustawa z dnia 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw*, „Dziennik Ustaw” 2010 nr 125, poz. 842; por. analizy prowadzone w: A. Olszewska, *Zespoły interdyscyplinarne*, <http://www.niebieskalinia.pl/serwis-prawny/kompetencje-i-zadania-sluzb/zespoły-interdyscyplinarne>, (dostęp: 3.01.2015), s. 1-2.

wych. W Polsce powszechnie obowiązuje od 1998 roku²³. Stopniowo procedurę „Niebieskie Karty” udoskonalano. Na przykład dopracowano formularze „A”, „B”, „C” i „D” oraz określono zakres i sposób działania podmiotów zaangażowanych w przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Zwrócono przy tym uwagę na znaczenie pracy interdyscyplinarnej. Stąd też wyraźnie wskazano na konieczność powoływania na terenie miasta, powiatu, gminy zespołów interdyscyplinarnych oraz grup roboczych w celu podejmowania pracy z indywidualnymi przypadkami przemocy w rodzinie²⁴. Wszystkie szczegółowe kwestie uregulowano prawnie m.in. w „Ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie”²⁵ i w „Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury >>Niebieskie Karty<< oraz wzorów formularzy >>Niebieska Karta<<”²⁶.

Obecnie procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności, które są podejmowane i prowadzone przez zespół interdyscyplinarny i grupę roboczą, złożoną z przedstawicieli pomocy społecznej (np. Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej, Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej) i komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (np. miejskiej, gminnej) oraz funkcjonariuszy policji, pracowników oświaty i służby zdrowia²⁷. Wyżej wymienione podmioty podejmują w środowisku lokalnym działania adresowane do członków rodzin dotkniętych problemami przemocą. Rozpoczęcie procedury „Niebieskie Karty” ma miejsce w sytuacji uzasadnionego podejrzenia o stosowaniu przemocy w danej rodzinie²⁸. Co ważne, wszczęcie tej procedury następuje poprzez wypełnienie w obecności ofiary przemocy formularza „Niebieska Karta – A”²⁹. Dokonuje tego jeden z podmiotów wskazanych w „Ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie”, czyli np. pracownik pomocy społecznej, funkcjonariusz policji, pracownik oświaty, pracownik służby zdrowia. W formularzu „Niebieska Karta – A” wpisuje się podstawowe informacje na temat rodziny, w której mają miejsce akty przemocy, i osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest

²³ Szerzej o tym pisze np. A. Tyburska, *Niebieskie Karty*, w: *Leksykon policyjny*, red. W. Pływaczewski, G. Kędzierska, Szczytno 2001, s. 183-186.

²⁴ Tamże.

²⁵ „Dziennik Ustaw” 2005, nr 125, poz. 842.

²⁶ Warto dodać, że rozporządzenie to zostało ogłoszone jako akt wykonawczy na podstawie art. 9d ust. 5 *Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, z późn. zm. Zob. i por. tamże; „Dziennik Ustaw” 2011 nr 209, poz. 1245.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

²⁹ Obowiązek ten zostaje zniesiony w sytuacji, gdy nawiązanie kontaktu z ofiarą przemocy jest niemożliwe. Ustawodawca dopuszcza też odsunięcie w czasie tej czynności ze względu na stan zdrowia ofiary przemocy lub zagrożenie jej życia i zdrowia. W takiej sytuacji zaleca się odłożenie spotkania do chwili nawiązania kontaktu z ofiarą przemocy lub ustania przeszkody. Wzór formularza „Niebieska Karta – A” został zamieszczony w załączniku do *Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”*. Zob. „Dziennik Ustaw” 2011, nr 209, poz. 1245.

dotknięta przemocą w rodzinie. Ofiara przemocy otrzymuje formularz „Niebieska Karta – B”, który zawiera pouczenia i wskazania dla ofiar przemocy³⁰. Samo jednak wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” nie oznacza złożenia zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa. Można ją jednak wykorzystać jako dowód procesowy w prawie, w sytuacji, gdy ofiara złoży zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa. Zawarte w „Niebieskiej Karcie – A” dane stanowią ważne źródło informacji dla działających przy Ośrodku Pomocy Społecznej lub Gminnej (Miejskiej) Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych zespołu interdyscyplinarnego i grupy roboczej oraz dla dzielnicowego. Zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi wypełniony formularz „Niebieska Karta – A” zostaje niezwłocznie (nie później niż w terminie 7 dni od wszczęcia procedury) przekazany do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego³¹, który „po otrzymaniu formularza >>Niebieska Karta – A<< niezwłocznie, nie później niż w ciągu 3 dni od dnia jego otrzymania, przekazuje go członkom zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej”³². Członkowie wyżej wymienionego zespołu lub grupy roboczej są zobowiązani m.in. do: 1) zapoznania się z informacjami zawartymi w „Niebieskiej Karcie – A”; 2) dokonania analizy sytuacji rodziny; 3) przeprowadzenia rozmowy z ofiarą przemocy i wypełnienia w jej obecności formularza „Niebieska Karta – C”, który zawiera indywidualny plan pomocy rodzinie³³; 4) monitowania sytuacji w rodzinie; 5) udzielania odpowiedniego wsparcia; 6) modyfikowania zaplanowanych działań stosownie do potrzeb i sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie³⁴. Do zadań tego zespołu lub grupy roboczej należy również zorganizowanie (w innym czasie i miejscu) – spotkania z osobą, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie i wypełnienie formularza „Niebieska Karta – D”³⁵.

³⁰ Wzór formularza „Niebieska Karta – B” został zamieszczony w załączniku do *Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”*. Zob. „Dziennik Ustaw” 2011, nr 209, poz. 1245.

³¹ Zgodnie z wytycznymi zawartymi w *Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”* „kopię wypełnionego formularza >>Niebieska Karta – A<< pozostawia się u wszczynającego procedurę”. Zob. „Dziennik Ustaw” 2011, nr 209, poz. 1245, § 7. ust. 2.

³² Tamże, § 8, ust. 1.

³³ Wzór formularza „Niebieska Karta – C” został zamieszczony w załączniku do *Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”*. Zob. „Dziennik Ustaw” 2011, nr 209, poz. 1245.

³⁴ Tamże, § 8, ust. 2; § 16, ust. 1, punkt 1-5, ust. 2-3; § 17, ust. 1-2, ust. 3, punkt 1-5.

³⁵ W sytuacji, gdy domniemany sprawca przemocy nie stawi się na wezwanie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej, nie wstrzymuje to dalszych działań specjalistów, choć niewątpliwie przeprowadzenie rozmowy z domniemanym sprawcą jest ważne dla ustalenia planu pomocy rodzinie. Wzór formularza „Niebieska Karta – A” został zamieszczony w załączniku do *Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury*

Zgodnie z obowiązującym prawem „w przypadku podejrzenia stosowania przemocy w rodzinie wobec dziecka, czynności podejmowane i realizowane w ramach procedury (...) [„Niebieskie Karty” – A.Z.] przeprowadza się w obecności rodzica, opiekuna prawnego lub faktycznego”³⁶. Co więcej, „jeżeli osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie wobec dziecka, są rodzice, opiekunowie prawni lub faktyczni, działania z udziałem dziecka przeprowadza się w obecności pełnoletniej osoby najbliższej (...) w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.2), zwanej (...) >>osobą najbliższą<<”, [czyli np. dziadków, pradziadków, pełnoletniego rodzeństwa, powinowatych – A.Z]. Działania z udziałem dziecka, co do którego istnieje podejrzenie, że jest dotknięte przemocą w rodzinie, w miarę możliwości przeprowadza się w obecności psychologa”³⁷. Wynika to z dążenia do zapewnienia dziecku krzywdzonemu wsparcia i troski o jego bezpieczeństwo. Również zapis, który określa, że dziecko nie jest zapraszane na spotkania zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej, wskazuje na podobne cele działania podejmowanego w ramach procedury „Niebieskie Karty”. W trakcie prowadzonych działań chroni się dziecko przed wielokrotnym opowiadaniem o doznanej przemocą. Ustawodawca zaznacza, że w sytuacji, gdy „osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, jest dziecko, formularz >>Niebieska Karta – B<< przekazuje się rodzicowi, opiekunowi prawnemu lub faktycznemu albo osobie, która zgłosiła podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie”³⁸. Takie zaplanowanie procedury w odniesieniu do dziecka jest wyrazem troski o jego dobro. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej planują i realizują zadania związane z powstrzymaniem przemocy w rodzinie na podstawie informacji zawartych w formularzu „Niebieska Karta – A” oraz rozmów z rodzicami dziecka³⁹. Działania podejmowane przez wyżej wymienionych specjalistów świadczą o dążeniu do zapewnienia dziecku wsparcia i unikaniu sytuacji, które wywołują w nim negatywne emocje. Istnieje jednak niebezpieczeństwo błędnego postrzegania sytuacji dziecka dotkniętego przemocą. Rodzice lub prawni opiekunowie mogą bowiem usprawiedliwiać własne zachowania i bagatelizować przeżycia dziecka. Również dziecko nie

---

ry „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”. Zob. „Dziennik Ustaw” 2011, nr 209, poz. 1245.

³⁶ Tamże, § 3, ust. 1. Opiekunem faktycznym dziecka może być osoba, która w danym momencie sprawuje opiekę nad dzieckiem np. pedagog szkolny, wychowawca klasy, nauczyciel, pielęgniarka i lekarz pediatra w szpitalu. Zob. więcej o tym np. w: J. Podlewska, *Uwaga dziecko! Realizacja procedury „Niebieskie Karty” w sytuacji przemocy w rodzinie wobec dziecka. Poradnik dla członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych*, Warszawa 2013, s. 11-12.

³⁷ *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”*, § 5, ust. 2-3.

³⁸ Tamże, § 6, ust. 3.

³⁹ Tamże, § 6, ust. 3; § 10, ust. 1, punkt 1.

zawsze potrafi właściwie opisać sytuację w rodzinie. Stąd też istotna jest wiedza i doświadczenie członków zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej. Ich profesjonalizm decyduje o jakości podejmowanych działań w zakresie udzielania pomocy dziecku dotkniętemu przemocą w rodzinie i wyeliminowaniu problemu przemocy w rodzinie.

Działania pedagoga szkolnego

Pedagog szkolny jest przedstawicielem oświaty w zespole interdyscyplinarnym lub grupie roboczej⁴⁰. Nie tylko reprezentuje grono pedagogiczne szkoły, ale także ucznia dotkniętego przemocą⁴¹. Spełnia zatem ważną rolę w procedurze „Niebieskie Karty”.

Z racji pełnionej funkcji oraz realizowanych zdań wychowawczych, opiekuńczych i profilaktycznych w szkole, pedagog ma wiele możliwości związanych z diagnozowaniem sytuacji i potrzeb dziecka, co do którego istnieje podejrzenie, że jest dotknięte przemocą w rodzinie (np. fizyczną, seksualną, psychiczną)⁴². Zwykle czyni to za pomocą obserwacji oraz rozmów z uczniem i jego rodzicami, rówieśnikami i innymi nauczycielami, którzy uczestniczą w różnych interakcjach edukacyjnych⁴³. Informacje pozyskane z takich rozmów zostają udokumentowane w formie notatki służbowej, a następnie przekazane dyrektorowi szkoły. W sytuacji uzasadnionego podejrzenia o stosowaniu wobec ucznia przemocy w rodzinie, pedagog może zostać wyznaczony przez dyrektora szkoły do dalszych działań związanych z procedurą „Niebieskie Karty”⁴⁴. Na tej podstawie podejmuje szczegółowe czynności. Zawsze jednak pedagog szkolny zobowiązany jest – podobnie jak inni przedstawiciele oświaty – do zachowania wyżej opisanych sposobów postępowania obowiązujących w procedurze „Niebieskie Karty”. Zakres podejmowanych przez niego (zgodnie z obowiązującym prawem) czynności obejmuje m.in. wypełnianie formularza „Niebieska Karta – A”, prowadzenie rozmów z dzieckiem w obecności rodzica lub prawnego (ewentualnie formalnego) opiekuna, współpracę z psychologiem, udzielanie pouczeń dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie (np. rodziców dziecka), przekazywanie informacji uczniowi i jego rodzicom (lub prawnym opiekunom) o możliwościach uzyskania pomocy psychologicznej,

⁴⁰ Szerzej o tym zob. np. w: *Uwaga dziecko! Realizacja procedury „Niebieskie Karty” w sytuacji przemocy w rodzinie wobec dziecka. Poradnik dla członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych*, s. 16-19.

⁴¹ Tamże.

⁴² Więcej o tego rodzaju formach przemocy pisze np. S. Kluczyńska, *Przemoc w rodzinie – charakterystyka zjawiska*, w: *Przemoc w rodzinie wobec dziecka. Procedury interwencyjne w szkole*, red. J. Zmarzlik, Warszawa 2011, s. 4-16.

⁴³ Zob. o tym np. w: A. Krasowska, G. Rymaszevska, *Rozpoznawanie krzywdzenia dziecka*, w: *Przemoc w rodzinie wobec dziecka. Procedury interwencyjne w szkole*, s. 25-35.

⁴⁴ Tamże.

prawnej, socjalnej i pedagogicznej, inicjowanie działań, które mają na celu poprawę sytuacji życiowej dziecka oraz udzielanie wsparcia⁴⁵.

W czynnościach zawodowych pedagoga na szczególną uwagę zasługuje wspieranie dziecka, co do którego istnieje podejrzenie, że jest krzywdzone przez oboje rodziców⁴⁶. W tej sytuacji, gdy dziecko przebywa na terenie szkoły, pedagog spełnia rolę opiekuna faktycznego. Ma zatem prawo do wypełniania formularza „Niebieska Karta – A” bez udziału rodziców. Może też samodzielnie prowadzić rozmowy z dzieckiem oraz z jego rodzicami, rówieśnikami i nauczycielami. Działania te mają na celu rozpoznanie sytuacji rodzinnej i społecznej ucznia. Na tej podstawie, ze względu na dobro dziecka, pedagog podejmuje stosowne czynności, zmierzające do poprawy sytuacji dziecka⁴⁷.

U podstaw profesjonalnych działań pedagoga znajduje się kompleksowa diagnoza sytuacji ucznia, co do którego istnieje podejrzenie, że doświadcza przemocy w rodzinie lub jest jej świadkiem⁴⁸. Składają się na nią dane pozyskane z wielu źródeł oraz za pomocą różnych metod i technik diagnostycznych. Zwykle informacje od ucznia pedagog pozyskuje za pomocą ankiet i kwestionariuszy oraz indywidualnych rozmów prowadzonych z uczniem. Jednocześnie ma wiele możliwości do obserwacji ucznia w różnych sytuacjach. Wszystko to sprzyja lepszemu poznaniu dziecka. Poza tym, cennym źródłem wiedzy o sytuacji dziecka w rodzinie są rozmowy z nauczycielami i rodzicami lub prawnymi opiekunami oraz analiza prac pisemnych i plastycznych dziecka. Wyżej wymienione metody i techniki diagnostyczne pozwalają rozpoznać sytuację ucznia w rodzinie i jego potrzeby. W przypadku uzasadnionego przypuszczenia, że dziecko doświadcza przemocy w rodzinie, pedagog jest zobowiązany nie tylko do wszczęcia procedury „Niebieska Karta – A”, ale także do udzielenia pomocy i wsparcia oraz nawiązania kontaktu z zespołem interdyscyplinarnym lub grupą roboczą. Do jego zadań należy również zorganizowanie niezwłocznie dostępu do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia dziecka. Co więcej, gdy pedagog zdiagnozuje bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia dziecka, ma obowiązek podjęcia działań prawnych (np. powiadomienia pracownika socjalnego, policji, wydziału rodzinnego i nieletnich sądu rejonowego, złożenia zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa do prokuratury rejonowej). Instytucje te – zgodnie z posiadanymi kompetencjami – podejmują dalsze czynności.

⁴⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, § 15, punkt 1-3; por. § 11, punkt 1, 2 – litery a-c, punkt 3-5.

⁴⁶ Tamże, § 5, punkt 2.

⁴⁷ Zob. np. A. Krasowska, G. Rymaszewska, *Rozpoznawanie krzywdzenia dziecka*, s. 25-26.

⁴⁸ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, § 15, punkt 1-3; por. § 11, punkt 1, 2 – litery a-c, punkt 3-5.

⁴⁸ Tamże, § 15, punkt 2.

W obszarze wyżej wymienionych działań pedagoga ważne miejsce zajmuje oddziaływanie na całą rodzinę. Wymaga to „pozyskania do współpracy rodzica, który nie krzywdzi dziecka, podjęcia z nim działań skierowanych na powstrzymanie przemocy (...), motywowania [rodzica – A.Z.] do ochrony dziecka i siebie oraz do skorzystania z pomocy”⁴⁹ poprzez nawiązanie kontaktu z rodzicem, przedstawienie problemu, ustalenie wspólnego punktu widzenia i przyczyn problemu i zaoferowanie pomocy⁵⁰. Niekiedy też pedagog zobowiązany jest do przeprowadzenia rozmowy interwencyjnej, która polega na „bezpośredniej konfrontacji rodzica z faktami świadczącymi o krzywdzeniu dziecka, jakie zebrał pedagog, a także ze skutkami formalno-prawnymi krzywdzących zachowań rodzica”⁵¹.

Pomoc dziecku dotkniętemu przemocą w rodzinie wymaga również ustalenia wspólnego działania w gronie pedagogicznym szkoły, wspomaganie dziecka w korygowaniu zaburzeń zachowania w szkole oraz współpracy pedagoga z innymi nauczycielami, wychowawcą klasy, specjalistami z poradni psychologiczno-pedagogicznej i członkami zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej⁵². Coraz częściej właśnie pedagog szkolny zostaje oddelegowany przez dyrektora szkoły do prac zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej⁵³. Stwarza to wielorakie możliwości zintegrowania strategii pomocy dziecku dotkniętemu przemocą oraz monitorowania sytuacji dziecka i rodziny⁵⁴.

W praktyce – jak wynika z informacji zamieszczonych na stronach internetowych szkół – pedagog podejmuje szczegółowe i zróżnicowane czynności, które mają na celu udzielanie pomocy dziecku, co do którego istnieje podejrzenie, że jest dotknięte przemocą domową⁵⁵. Zwykle, na podstawie wypowiedzi dziecka i jego zachowania, widocznego uszkodzenia ciała, stwierdzonego opóźnienia w rozwoju, zaobserwowanych zaburzeń emocjonalnych oraz opóź-

⁴⁹ A. Krasowska, G. Rymaszevska, *Rozpoznawanie krzywdzenia dziecka*, s. 35.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ A. Krasowska, G. Rymaszevska, *Jak rozmawiać z dzieckiem i rodzicami o krzywdzeniu?*, w: *Przemoc w rodzinie wobec dziecka. Procedury interwencyjne w szkole*, s. 50.

⁵² Tamże, s. 51-52.

⁵³ B. Kita, *Zadania pracowników szkoły w sytuacji rozpoznania lub podejrzenia krzywdzenia dziecka w rodzinie*, w: *Przemoc w rodzinie wobec dziecka. Procedury interwencyjne w szkole*, s. 68-81; także, *Współpraca interdyscyplinarna na rzecz pomocy dziecku krzywdzonemu*, w: *Przemoc w rodzinie wobec dziecka. Procedury interwencyjne w szkole*, s. 82, 89-90.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Zob. np. *Procedura „Niebieskiej Karty” – przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*, http://www.zse1.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=688:procedura-qniebieskiej-kartyq-przeciwdziaanie-przemocy-w-rodzinie&catid=45:porady-pedagoga&Itemid=58, (dostęp: 9.01.2016); *Przemoc w rodzinie. Nowa procedura „Niebieskiej Karty” w szkole podstawowej*, <http://www.sp3.zlotoryja.pl/pedagog-szkolny.html>, (dostęp: 9.01.2016); *Zespół interdyscyplinarny*, <http://www.gimn1przeworsk.pl/mops.html>, (dostęp 9.01.2016); *Załącznik nr 6 do Statutu Państwowej Szkoły Muzycznej I st. im. Janiny Garści w Jeleniej Górze. Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Procedura interwencyjna*, http://www.psm1st.art.pl/do_pobrania/statut_zal_6.pdf, (dostęp: 9.01.2016).

nienia w rozwoju intelektualnym, społecznym, emocjonalnym, pedagog najpierw rzetelnie diagnozuje sytuację dziecka w rodzinie. Następnie koordynuje w szkole działania zmierzające do udzielenia dziecku kompleksowej pomocy i wsparcia. Stąd też pedagog inicjuje spotkania z rodzicami lub prawnymi opiekunami ucznia, proponuje różne formy wsparcia dla rodziny dotkniętej przemocą, zawiera z rodzicami kontrakt o współpracy na rzecz poprawy sytuacji dziecka i rodziny, zapewnia dziecku pomoc psychologiczno-pedagogiczną na terenie szkoły, informuje rodziców o podjętych działaniach na rzecz dziecka⁵⁶. Obok tego rodzaju czynności, niejednokrotnie pedagog pomaga rodzicom w nawiązaniu kontaktu z instytucjami, które oferują poradnictwo, konsultacje psychologiczne, terapię uzależnień, terapię dla sprawców przemocy i prowadzi warsztaty umiejętności wychowawczych⁵⁷. Działania te poprzedza opracowanie indywidualnego planu pomocy dla dziecka i jego rodziny⁵⁸. Na tej podstawie podejmowane są kompleksowe procedury, angażujące grono pedagogiczne oraz specjalistów i członków zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej.

Zakończenie

Opisane działania pedagoga szkolnego wskazują na różne aspekty aktywności, podejmowanej w związku z realizacją procedury „Niebieskie Karty”. Mają one charakter powinności zawodowej, uregulowanej przepisami obowiązującego prawa. Szczegółowo zostają doprecyzowane w dokumentach szkoły oraz w rządowych, krajowych, wojewódzkich, miejskich, powiatowych i gminnych programach przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Wymagają od pedagoga nie tylko umiejętności współdziałania w gronie pedagogicznym, ale także oddziaływania na całą rodzinę dotkniętą przemocą oraz prowadzenia działań interwencyjnych i udzielania kompleksowej pomocy wspólnie z podmiotami zewnętrznymi (np. członkami zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej, pracownikami poradni psychologiczno-pedagogicznej). Stąd też potrzebne jest nie tylko odpowiednie przygotowanie zawodowe osoby pełniącej tę funkcję, ale także ciągłe doskonalenie siebie oraz własnych kompetencji poprzez samokształcenie i uczestnictwo w zorganizowanych formach doskonalenia zawodowego.

Niewątpliwie samokształcenie stanowi jedną z istotnych form aktywności własnej pedagoga szkolnego, dzięki której poszerza on zakres wiedzy i rozwija nowe umiejętności. Wymaga jednak uzupełnienia o udział w jakościowo nowych, bezpośrednio odnoszących się do aktualnych problemów związanych z procedurą „Niebieskie Karty”, kursach, warsztatach, konferencjach oraz studiach podyplomowych, organizowanych zarówno przez uczelnie wyższe, jak też

⁵⁶ B. Kita, *Zadania pracowników szkoły w sytuacji rozpoznania lub podejrzenia krzywdzenia dziecka w rodzinie*, s. 68n.

⁵⁷ Tamże, s. 78-79.

⁵⁸ Tamże.

przez ośrodki doskonalenia nauczycieli we współpracy z policją, pracownikami socjalnymi i prawnikami. Interdyscyplinarne podejście i współdziałanie w zespole wydaje się ważne nie tylko dla rzetelnego rozwoju kompetencji pedagoga, ale także dla wieloaspektowej pomocy udzielanej uczniom. Zawsze jednak wymaga uzupełnienia o wyraźne odwołanie do praktyki, a zwłaszcza do konkretnych zdarzeń i sytuacji, z którymi pedagodzy spotykają się w swojej pracy zawodowej oraz rozwijanie cech osobowych i umiejętności komunikacyjnych.

GUIDANCE COUNSELLOR AS AN EXECUTOR OF “THE BLUE CARD” PROCEDURE

Summary

Work of the guidance counsellor focuses on care, education and prevention. The guidance counsellor supports students in the integral development. It helps them to overcome educational problems and co-works with parents. Usually the activity is accompanied by his/her involvement in combating violence not only in school but also in the family.

This article focuses on the basic operation of the guidance counsellor in executing “the Blue Card” procedure. The guidance counsellor’s participation in the work of interdisciplinary teams that have been appointed by the mayor or president of the city to take action to prevent domestic violence is described. Attention is drawn to possibilities governed by law to support a child from a family affected by the violence as well as to the need for professional development of teachers in the field of “the Blue Card” procedure. Only a qualified guidance counsellor, able to work in an interdisciplinary team or a workgroup can give appropriate assistance to child victims.

Key words: guidance counsellor, “the Blue Card”, care, education, prevention, family, combating violence, school, pedagogy.